

Gondolatok br. Eötvös József műveiből.

A legnagyobb tettek nem egyes nagy, hanem számtalan közönszerű egyediségek által vitettek véghez.

Mint az első szerelem, úgy az első barátság ott áll éltünk legszebb emlékei között.

Minden lelkesedés, mely nem nemes kútfőből ered, tartós nem lehet.

Midőn egy közmondássá vált állításra építjük okoskodásunkat, nem mondhatjuk, kinek auctoritásán indulunk.

Nemcsak a művész, de az író is, ki a gyakorlati életre fordítja munkásságát, sokszor kénytelen lemondani legszebb eszméjéről, mert az anyag, mellyel dolgozik, nem alkalmas eszményképek megvalósítására.

Nem a honszeretet, hanem kitüntetési vágy, félelem, az engedelmesség megszokása teszi, hogy egész seregek egy hősként küzdenek.

Isten örökké igazságos, előtte nincs különbség szegények és gazdagok között, ő látja a szíveket.

Van az írónak egy magasabb feladata, mint hogy bizonyos mennyiségű papírt fekete karcólással töltsön be, s ki ezt érzi, azt egy pár kedvező bírálat, vagy azon művészi élvezet, melyet művészi alkotásban talál, ki nem elégíthetik.

A költészet kedves játékká aljasul, ha a kor nagy érdekeitől különválva, nem a létező hibák orvoslására, nem az érzelmek nemesítésére törekszik. S ki az Istentől nyert tehetségeit, a helyett, hogy velük embertársai legszentebb érdekeiért küzdene, a művészi forma mélyébe elássa; ki magas helikonáról, félistennek képzelve magát, kora szenvedéseiben csak művészi studiumok tárgyát látja, s míg a föld vérben áll, s az egész emberi nem vajadások között új életnek indul, virágokról s a langy esti szellőről énekel; azt bámulhatjuk hideg magasságában, irigyelhetjük, de tisztelet- s szeretetünket csak az érdemli, kinek Isten szívet adott, hogy embertársai szenvedéseit megérthesse.

De embertársainak többet tehet, ha az így támadott művek hibáit az érzelemért, melyből származtak, szívesen megbocsátjuk, s megfélekedünk gyengeségeiről, mert érezzük, hogy mi ellen a kritikus kifogásokat tehetne, azt az embernek bámulnia kell, hogy e könyvben nem szép mű, hanem szép emberi tett fekszik előttünk.

Az emberek legnagyobb része csak azon fárad, hogy a többség nekik adjon igazságot. Oly édes mondogatni: mégis nekem volt igazam; a valónak feltalálása nem nyújthat nagyobb élvezetet.

A gonoszok hatalma nem bennök, hanem a jók gyengeségében rejlik. Tátott torokkal hirdetik hazugságaikkal, s nincs senki, ki fel merne szólalni a való mellett; ezért ők emelt fővel járnak céljaik után, mi alázatosan visszavonulunk előttük; gonosz szenvedelmek elérésére nincs fegyver, melyhez nem nyúlnának, mi gyáván félünk a haretól, legfeljebb szavunkat emelve néha, azt is úgy, hogy az Istenért, senkit meg ne sértünk, mint Pilátus, megelégedve mosván kezeinket, ha az ocsmányság, melyet megakadályozhatnánk, megtörtént, csak mi magunk ne járultunk légyen hozzá szavunkkal. Kinek merésze nincs, hogy meggyőződése mellett felszólaljon, annak jósága ingó nád, mely ha a vész megragadta, hajlongva sóhajtozik, de bús szavával az ellenkező elemet nem fogja feltartani futásában.

Mondják, nincs nehezebb dolog, mint embereket észre hozni, s meglehet, igaz. Hisz mióta a föld tengelye körül forog s rajta emberek körüljárnak, hány kísérté meg e nehéz feladatot! S hány tapasztalta, hogy hasztalan fáradozik! — Nehéz dolog embereket észre hozni; de vannak alkalmak, midőn az is nehézséggel jár, hogy őket eszűktől megszabadítsuk.

A keresztelés nem szükségesebb az üdvösségre, mint Magyarországon a nemesség, hogy az ember becsülettel élhessen.

A regényíróknak egy idő óta szokása bájló színekben festeni a vétket, úgyhogy most a vétek minden nemeinek nyájasan mosolygó képei készíttetnek a jámbor közönség számára, oly szépek, oly esábitók, hogy szinte bámulni lehet, miként nem találkoznak többen, kik e képek utánzását tűzik ki maguknak célul.

A valónak felkeresése az, mit a regény-, mint a történetíró feladatául kitűz; s az előbbi, ha állításainak bizonyítására az emberi természetre hivatkozik, miért pirulna a tudós előtt, ki minden tényt tíz írott oklevéllel bizonyít be. — A történetíró nagy jellemek leírásával foglalkozik, — a regényíró néha a mindennapi élet szerényebb köréből választja személyeit, de csakugyan oly nagy a különbség? Azon jellemek, melyeket bemutatnak, nem koruk s körülményeik által váltak-e azokká? A történetész nagyszerű mikroszkóp, ahová fordítod, óriásokat látsz, de azért az általad bámult egyén nem válik nagyobbá, s a dicső jellem néha tökéletes képmása annak, mely évekig észrevételül melletted állt. Nem tetteinek színhelye, nem a lárma, amellyel fellép, nem címe teszi valóban értékesé az embert. Az egyetlen jel, min valóban nagy szíveket a gyáva csoport között, mely nagyságot utánoz, kiismerhetsz: a nagy szeretet, mellyel valamely nemes tárgy iránt elteltek, s a történet nem mindig ilyenekből választja marionetjeit, melyekkel az egyes korszakoknak eszméit eljátszatja.